

KORTÁRS KÉZIRATOS KRÓNIKÁK ÉS NYOMTATVÁNYOK
I. LIPÓT 1689-ES AUGSBURGI LÁTOGATÁSÁRÓL
ÉS I. JÓZSEF 1690. ÉVI RÓMAI KIRÁLYYÁ KORONÁZÁSÁRÓL

G. ETÉNYI NÓRA

*Eötvös Loránd Tudományegyetem
Történeti Intézet*

Fényes ünnepségnek lehetnek szemtanúi a közügyek iránt érdeklődő augsburgi polgárok 1690. január 26-án, I. József megkoronázott magyar uralkodó római királlyá koronázásakor.¹ Augsburg a késő középkortól a Német-római Birodalom meghatározó politikai, gazdasági, kereskedelmi s pénzügyi központjának számított, de a választófejedelmek királyválasztó gyűléséhez és a császári utód megkoronázásához együttesen csak ekkor adott színteret, a háborús krízis miatt átvállalva az 1562-től rögzített helyszíntől, Frankfurt am Maintól a ceremóniát.² Kortárs augsburgi kéziratok a birodalmi város számára sokrétű politikai előnyként összegezték I. Lipót személyes jelenlétét 1689. augusztus 31-i bevonulásától 1690. február 3-i távozásig. A többségében az alkotó nevének jelölése nélkül fentmaradt krónikák a város történetének fontos eseményeként mutatták be I. József római királlyá s anyjának, I. Lipót harmadik feleségének, Pfalz-Neuburgi Eleonóra Magdalénának császárnévá koronázását.³

Egy 17. századi augsburgi eseményeket ötszáz oldalon keresztül feljegyző ismeretlen szerző kiemelkedően komplex módon tudta megörökíteni az 1680-as és 1690-es évek birodalmi szinten is jelentős változásait,⁴ de az egyházi ünnepekre,⁵ a török és francia háború fordulataira,⁶ a városi mindennapokra⁷ fókuszáló ismeretlen szemtanúk és

¹ Az ünnepelt külön tanulmányban vizsgálta a kora újkori koronázások kérdéskörét: KALMÁR János: Királyné-koronázás Pozsonyban 1714-ben. In: *Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században.* (Szerk.): G. ETÉNYI Nóra/HORN Ildikó. Budapest: Balassi 2005, 215–231.

² Bernd Herbert WAGNER: *Kaiserwahl und Krönung im Frankfurt des 17. Jahrhunderts. Darstellung anhand der zeitgenössischen Bild- und Schriftquellen und unter besonderer Berücksichtigung der Erhebung des Jahres 1612.* Frankfurt am Main: Waldemar Kramer Verlag 1994.

³ Katrin KELLER: *Die Kaiserin: Reich, Ritual und Dynastie.* Wien – Weimar – Köln: Böhlau Verlag – Vendenhoeck et Ruprecht 65–68., 71–82., 271–273.

⁴ Staats- und Stadtbibliothek Augsburg (SuStBA) 2° Cod. Aug. 101. „Augsburger Chronica von Anno 1600 biss auf Anno 1700...” A Staat- und Stadtbibliothek Augsburgban végzett kutatásaimat dr. Karl-Georg Pfändner segítette, s ELTE–Erasmus-ösztöndj támogatta, ezúton is köszönöm.

⁵ SuStBA 2° Cod. Aug. 55. Chronica was sich bis der Statt Augspurg und beyher und begeben hat.

⁶ SuStBA 2° Cod. Aug. 130. „Chronik vom Ursprung bis 1711.”

⁷ SuStBA 2° Cod. Aug. 127. „Chronik der Stadt Augsburg 1576 bis 1720.”

Andreas Guttermann augsburgi metsző feljegyzéseiből⁸ is sokrétűen bontakozik ki 1689–1690 fordulópontja. A kedvező forrásadottságokra építve érdemes megvizsgálni, hogy miként tudták értelmezni kéziratos városi krónikák ismeretlen szerzői a több vonatkozásban is korszakváltást hozó időszakban a sokféle érdeket megjelenítő összetett szimbolikus politikai kommunikációt,⁹ s az augsburgi városvezetés mennyire tudta a város érdekeit, értékeit reprezentálni, miközben a város kiváló nyomdái, kiadói és metszői intenzíven közvetítették a politikai erőviszonyok alakulását a birodalmi és a nemzetközi nyilvánosság felé.

A császári utód megválasztása és a koronázási ceremónia mind a Habsburg-dinasztia, mind a Német-római Birodalom számára meghatározó eseményként sokrétűen fejezte ki I. Lipót császár és a választófejedelmek politikai erőviszonyát egy kielezett háborús időszakban. Az Oszmán Birodalom ellen 1683-tól vívott nagy sikereket hozó offenzív háború feladatai mellett közös kihívásként jelent meg XIV. Lajosnak a „pfalzi örökségért” 1688 szeptemberében indított támadásával szembeni védekezés megszervezése is. Az oszmán hadsereg által ostromlott császárvárosnak nyújtott katonai segítség, majd a Magyar Királyság területeinek visszafoglalásában való eredményes szerepvállalás politikai előnyt biztosított a választófejedelmeknek, fejedelmeknek, a kerületi segélyhadhoz jelentősen hozzájáruló birodalmi városoknak.¹⁰ A francia hadsereg pusztító és gyors támadása a birodalom fontos központjai, választófejedelmi székhelyei ellen azonban hosszú távra növelte I. Lipót császár politikai mozgásterét a Német-római Birodalomban.¹¹ I. Lipót a választófejedelmi tanácskozást megnyitó beszédében éppen a krízisre hivatkozva hangsúlyozta az egyetlen jelölt által megtestesített birodalmi egység értékét, a gyors döntés fontosságát, háttérbe szorítva a József gyermeki életkoráról való esetleges diskurzust, ami valóban nem volt manifeszt a választófejedelmek összehívásakor a birodalmi publicisztikákban. Az életkorra két nyomtatvány tért ki hosszabban, bár utólagosan: a Habsburg-dinasztia érdekeit sok híres-hírhedt röpiratban védelmező Johann Nicolaus Flämitzer 1690-ben Nürnbergben

⁸ SuStBA 4° Cod. 19. Adreas Guttermann: Chronik bis 1704.

⁹ Barbara STOLLBERG-RILINGER: *Des Kaisers alte Kleider. Verfassungsgeschichte und Symbolsprache des Alten Reiches*. München: C. H. Beck 2008. Barbara STOLLBERG-RILINGER: On the Functions of Rituals in the Holy Roman Empire. In: *The Holy Roman Empire 1495–1806*. (Eds.): R. J. W EVANS/ Michael SCHAICH/Peter H. WILSON. Oxford: Brill 2011, 359–373.

¹⁰ Harms KLUETING: Das Reich und Österreich 1648–1740. In: *Sacrum Imperium. Das Reich und Österreich 996–1806. (Hg.):* Wilhelm BRAUNEDER/Lothar HÖBELT. Wien – München – Berlin: Amalthea 1996, 162–287., itt: 212–222.

¹¹ Thomas WINKELBAUER: *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanend des Hauses Habsburg im Konfessionellen Zeitalter*. Teil 1. *Österreichische Geschichte 1522–1699*. Wien: Ueberreuter 2003, 398–407. Anton SCHINDLING: *Die Anfänge des Immerwährenden Reichstag zu Regensburg. Ständevertretung und Staatskunst nach dem Westfälischen Frieden*. Mainz 1991, 225., 239., Maria GOLOUBEVA: *The Glorification of Emperor Leopold I in Image, Spectacle and Text*. Mainz: Philipp von Zabern 2000, 148–154.

kiadott traktátusa és az augsburgi koronázás eseményeit összegző szintén 1690-ben közzétett „Krönungsdiaurum”, Jacob Koppmayer kiadványa.¹² A *Theatrum Europaeum* 1698-ban közzétett kötetében XIV. Lajos univerzális monarchiára törekedő politikájára rámutatva jelent meg hangsúlyosan, hogy a francia trónörökös felléptetésével szemben birodalmi érdek az egyetlen Habsburg-jelölt támogatása.¹³ A Habsburg-dinasztiával szembeni kritikát a római királyválasztás lehetősége kapcsán a „Curieuser Staats-Mercurius” felkészült szerzője fogalmazott meg 1684-ben a magyarországi protestánsok helyzetére hivatkozva.¹⁴

Augsburg számára nem jelentett olyan közvetlen veszélyt a francia hadsereg, mint a többször felprédált Heidelberg, Speyer, Mainz, Bonn esetében, bár 1689. július 28-án elrendelte a városi tanács, hogy a francia hadak közeledése miatt fokozottan be kell tartani a rendvédelmi előírásokat, össze kell írni a városkapuknál az idegeneket.¹⁵ Egy majd hatszáz oldalas augsburgi krónikában az 1689. év fontos eseményei között szerepelt, hogy megerősítették a vizesárkot és a városfalakat.¹⁶ A város erőforrásait elsősorban a császárváros felmentésében s a magyarországi hadszíntéren való aktív szerepvállalás tette próbára. A római királyválasztást és koronázást övező sok műfajú propagandában (nürnbergi medálok, berlini tűzijátéknál, hamburgi operában, a kölni városháza emblémáján) szerte a birodalomban sokrétűen jelent meg a kettős front, a Nap és a Félhold elleni küzdelem.¹⁷ Augsburgban a török hadsereg feletti győzelmek ünneplése dominált, bár a császár és a birodalmi kerületek katonai és politikai együttműködését hangsúlyozó Laxenburgi Szövetség után 1686-ra kiszélesedő koalíció elnevezése, az Augsburgi szövetség jelzi a város hangsúlyos szerepét a birodalom nyugati irányú politikájában is.¹⁸

Augsburg kiváló adottságokkal rendelkezett egy birodalmi jelentőségű politikai esemény megrendeléséhez. A harmincöt 16. századi birodalmi gyűlésből tizenkettőt itt tartottak,¹⁹ amiben szerepet játszott a Habsburg-dinasztiával való szoros pénzügyi kapcsolat, különösen I. Miksa és V. Károly császársága idején.²⁰ Augsburg a 16. század

¹²Johann Nicolaus FLÄMITZER: *Praerogativa Austriacorum Meritorum...* Nürnberg 1690. Jutta SCHUMANN: *Die andere Sonne. Kaiserbild und Medienstrategien im Zeitalter Leopolds I.* Berlin: Akademie Verlag 2003, 192–193.

¹³*Theatrum Europaeum* Band XIII, 1124–1125. Schumann, 194–195.

¹⁴Schumann, 193.

¹⁵Stadtarchiv Augsburg 0088 StpfGeh RatRat Ceremonialia 7. 77–87., 83–90. „*Underschiedliche Decrete Betreffend Die sonderlich der Zeit/höchst-nöthige Oberkeitliche Anstalten Und Verordnungen, Wegen In hiesige Statt Augspurg kommanden allerhand Fremden Personen, Bettlern, und anders...*”

¹⁶SuStBA 2° Cod Aug. 130. f. 411.

¹⁷Schumann, 196–197.

¹⁸Winkelbauer, 405., 514–515.

¹⁹Günther GRÜNSTEUDEL: *Augsburger Stadlexikon.* 1998, 745.

²⁰Christoph BÖHM: *Die Reichsstadt Augsburg und Kaiser Maximilian I. Untersuchungen zum Beziehungsgeflecht zwischen Reichsstadt und Herrscher an der Wende der Neuzeit.* Sigmaringen 1998.

elején lélekszámot, gazdasági, politikai potenciált tekintve a Német-római Birodalom egyik legjelentősebb városának számított.²¹ A harmincéves háború azonban több hullámban megrendítette gazdaságát, külkapcsolatait, védelmi rendszerét, lakosainak számát, a város csak lassan tudta kiheverni a veszteségeket, bár a legnagyobb megrázkódtatást mégis majd a spanyol örökösödési háború okozza.²² Maximilien Misson útikönyvíró 1687-es feljegyzése szerint a 17. század végére véget ért az augsburgi aranykor, miközben ekkor még inkább egy strukturális változás jeleit észlelte a francia szerző.²³ A birodalmi város gazdag polgársága a 17. század végén is kiterjedt külkapcsolatokkal rendelkezett.²⁴ Augsburgban ekkor is nagy mennyiségű és jó minőségű művészeti tárgyhoz lehetett hozzájutni,²⁵ az itteni arany- és ezüstművesek, metszők, órássok, iránytűkészítők, optikusok európai hírvűek voltak, az itt készült tudományos szerkezetek, automaták nemcsak esztétikai értéket, hanem kiemelkedő technikai tudást is képviseltek.²⁶ A jelentős lélekszámú kézműves réteg identitásához is hozzátartozott a megújuló ismeretanyag.²⁷

Augsburg az elegáns középkori épített örökség mellett egy modernizált környezetet tudott biztosítani nagyszabású birodalmi tárgyalások és ceremóniák lebonyolításához a 17. század végén is. A városvezetés folyamatosan fejlesztette a védelmi rendszert, az erődítéshez a gazdag vízhálózatot is használták. A vízellátás hatékonyságát és a szükséges technikai ismeretek magas színvonalát művészi igényű szobrokkal ellátott elegáns szökőkutak jelenítették meg a gondosan kialakított városi tereken és széles főútvonalakon. A kora középkortól meghatározó augsburgi egyházi színterek (a dóm, a Szent Ulrich és Afra-bazilika) mellett²⁸ 1590 és 1630 között sok új világi közösségi

²¹ Wolfgang ZORN: *Augsburg. Geschichte einer europäischen Stadt. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Augsburg 2001., Bernd ROECK: *Geschichte Augsburg*. München 2005.

²² Barbara RAJKAY: Die Bevölkerungsentwicklung von 1500 bis 1648. In: *Geschichte der Stadt Augsburg, 200 Jahre von der Römerzeit bis zur Gegenwart 2. Auf.* (Hg.): Gunther GOTTLIEB. Stuttgart 1985, 252–258. Silvia Serena TSCHOPP: Augsburg In: *Handbuch kultureller Zentren der Frühen Neuzeit: Städte und Residenzen*. (Hg.): Wolfgang ADAM/Siegfried WESTPHAL. Berlin – Boston: de Gruyter Verlag 2013, 1–50. itt: 8.

²³ Olaf MÖRKE: Augsburg 1550–1806. Anmerkungen über den Umgang mit dem Topos vom 'Niedergang' in der Lokalgeschichte. In: *Geschichte und Geschichtsvermittlung. Festschrift für Karl Heinrich Pohl*. (Hg.): Olaf HARTUNG/Katja KÖHR. Bielefeld 2008. 56–70.

²⁴ *Grenzüberschreitungen. Die Aussenbeziehungen Schwaben's in Mittelalter und Neuzeit*. (Hg.): Wolfgang WÜST. Augsburg 2008.

²⁵ Danica BRENNER: „Frembder Mallerkunststuckh offentdlich fail haben” Quellen zur zünftischen Absatz-Marktsicherung und Preisbildung am Augsburger Kunstmarkt. In: *Kunstmärkte zwischen Stadt und Hof. Prozesse der Preisbildung in der europäischen Vormoderne*. Petersberg 2017, 36–62.

²⁶ Tschopp, 27–28.

²⁷ Leonhard LENK: *Augsburger Bürgertum im Späthumanismus und Frühbarock (1580–1700)*. Augsburg 1968.

²⁸ Tschopp, 18.

épület szolgálta és reprezentálta Augsburgot.²⁹ A középkori alapokra épült városháza felújítása 1615–1620 között készült el, a belső átépítés 1624-re fejeződött be.³⁰ Elias Holl (1573–1646) városi építész tervezte a fegyvertár, a gimnázium, a Szentlélek kórház, az új hidak és a védelmi rendszer átépítését.³¹ A közösségi épületek felújításáról készített metszetek kéziratos krónikákba is bekerültek.³² Az impozáns városháza terei,³³ különösen a kvalitásos festményekkel, dús aranyozással díszített elegáns nagyterme kiválóan funkcionált 1689–1690-ben.³⁴ A sokemeletes városháza hangsúlyosan jelent meg az uralkodói család bevonulási menetét megőrkítő, Jacob Koppmayer által közzétett röplapon.³⁵ Színezett kéziratos ábrázolás is készült a városháza belső teréről, rögzítve az ülésrendet a császári utód megválasztásánál.³⁶

Augsburg városa aktív szerepet vállalt a császári utód megválasztásának és a koronázásának megszervezésében is. Egy korabeli összeírás szerint a városvezetés I. József római királlyá választásával és koronázásával kapcsolatban 1689 nyarától 1690 teléig 107 hivatalos iratot fogalmazott meg, illetve dekrétumot, mandátumot tett közzé.³⁷ Hónapokon át többretű szervezéssel zajlott az érdekek és az elvárások összehangolása, a városi színterek előkészítése, a küldöttségek ellátásának biztosítása. A speciális közbiztonsági szabályok kialakításától az alkalmi emelvények építtetésén, zenészek megbízásán át a koronázásról a város által rendelt metszetes összegzésig sokféle területet kellett ellátni, (amint a hosszú elszámolási listák bizonyítják) anyagi erőforrásokat nem kímélve.

²⁹ Tschopp, 26. Bernd ROECK: *Elias Holl. Ein Architekt der Renaissance*. Regensburg 2004.

³⁰ Tschopp, 19.

³¹ Jürgen KRAUS: *Das Militärwesen der Reichsstadt Augsburg 1548–1806. Vergleichende Untersuchungen über städtische Militäreinrichtungen in Deutschland vom 16–18. Jahrhundert*. Augsburg 1980.

³² SuStBA 2° Cod Aug. 130. Chronik vom Ursprung bis 1711.

³³ Kirill A. LEVINSON: *Beamte in Städten des Reiches im 16. und 17. Jahrhundert (unter besonderer Berücksichtigung der Freien Reichsstadt Augsburg)*. Halle (Saale) 2004.

³⁴ Julian JACHMANN: *Die Kunst des Augsburger Rates 1588–1631. Kommunale Räume als Medium von Herrschaft und Erinnerung*. München – Berlin 2008, 101–140.

³⁵ Kayserlicher Einzug in Augsburg, Den 31. Augusti 1689. Augsburg, Gedruckt und zu finden bey Jakob Koppmayer. Stadt- und Buchdrucker John Roger PAAS: Die Flugblattproduktion des Augsburger Druckers und Verlegers Jacob Koppmayer 1640–1701. In: *Gestochen in Augsburg. Forschungen und Beiträge zur Geschichte der Augsburger Druckgrafik. Hommage a Wolfgang Seitz zum 90. Geburtstag 2011*. (Hg.): Von John Roger PAAS/Josef H. BILLER/Maria-Luise HOPP-GANTNER. Augsburg 2013. 79–100. itt: 91., 41.sz. John Roger PAAS: *The German Political Broadsheet 1600–1700*. Volume 12. 1686–1700. Wiesbaden 2014. 179–180. P-3658, P-3659.

³⁶ SuStBA Cod. 153 Verzeichnus eine es scheint von den Sessionen bey Römischen Königswahl Joseph I. zu Augsburg auf dem Rathaus in den Fürstenzimmer ex Sappellecti Moreliana. Vö. Karl-Georg PFÄNDTNER: *Illuminierte Handschriften der Augustana Sammlung (Cod. Aug) der Staats- und Stadtbibliothek Augsburg*. In: *Codices Manuscripti et Impressi Zeitschrift für Buchgeschichte*. Heft 128/129 Mai (2021), 1–105.

SuStBA 8° Cod. Aug. 112 Königswahl 1690. 2.

³⁷ Stadtarchiv Augsburg 0088 StpflGehRatRat,Ceremonialia 7. 1-11.f. Rotulus Actorum in Wahl und Crönung das Römischen Königs Josephi I. die Anno 1689 u. 1690.

A városi tanács összegző elszámolásai mellett külön részletezték az építőmestereknek, az üvegműveseknek, festőknek fizetett tételeket.³⁸

Augsburgban tradicionálisan közügynek számított a török elleni háború kihívása. A város kulcsszerepet játszott a Türkenhilfe pénzügyi finanszírozásában a 16–17. században. Az 1663-tól ülésező regensburgi birodalmi gyűlés éppen 1686-ban és 1689-ben szavazott meg a török háborúhoz előbb 50, majd 100 római hónapot, melyet csapatállítással is ki lehetett váltani.³⁹ Augsburg a sváb kerületi segélyhad kiállításához való hozzájárulását gondosan számontartotta, a 17. század végi eseményekről komplex képet nyújtó kézíratos krónikába 1683-ban többször,⁴⁰ Buda 1684-es ostromakor,⁴¹ Érsekújvár 1685-ös körülzárásakor⁴² és 1686 májusában, Buda visszafoglalását megelőzően⁴³ is bekerült emlékezetre méltó eseményként a segélycsapatok hadi mustrája és a Magyar Királyság felé indítása. A jószemű krónikaszerző azt is megörökítette, amikor a lüneburgi katonák vonultak el Augsburg mellett Velence flottájának segítséget nyújtani.⁴⁴ A bajor választófejedelem jelenléte, átutazása, majd pedig 1689. január 22-én a nagy hideg ellenére megtartott ünnepélyes bevonulása is szerepelt a krónikában.⁴⁵

Az oszmán hadsereg felett aratott győzelmek öröme rendezett városi ünnepségek, mint a Bécs felmentése után 1683. szeptember 26-án elrendelt harangozás,⁴⁶ díszlovások alkalmi több krónikában szerepeltek, különösen a katolikus és evangélikus templomokban egyaránt megtartott *Te Deum laudamus*.⁴⁷ A leginkább komplex képet nyújtó krónikaszerző a Belgrád 1688. szeptember 6-i bevételének örömeire 1688. szeptember

³⁸ Stadtarchiv Augsburg 0088 StpflGehRatRat Ceremonialia 6. f. 831–851. Extractus aus der Amts Rechnung de Anno 1689. 1690. f. 879–890 f. 877.

³⁹ KENYERES István: A Német-római Birodalom rendjeinek töröksegélyei a 16–18. században. In: *„Zászló alá magam csaptam én fel”. Ünnepi tanulmányok a 65 éves Csikány Tamás dandártábornok tiszteletére.* (Szerk.): KIS Péter/PETRIK Iván/TOLDI Lóránt. Budapest 2023, 129–151., 145., 147–148., Peter RAUSCHER: Nach den Türkenreichstagen. Der Beitrag des Heiligen Römischen Reichs zur kaiserlichen Kriegsführung im 17. und frühen 18. Jahrhundert. In: *Kriegsführung und Staatsfinanzen. Die Habsburgermonarchie und das Heilige Römische Reich vom Dreissigjährigen Krieg bis zum Ende des habsburgischen Kaisertums 1740.* (Hg.): Peter RAUSCHER. Münster 2010, 433–485., 467–468., 471–472.

⁴⁰ SuStBA 2° Cod. Aug. 101. f. 419. 6. 29. July, 23. Aug. 1683.

⁴¹ SuSBtA 2° Cod. Aug. 101. f. 421. Im Monat September sind weit 200 zu Fuss In Ungarn vor Ofen geschickt worden, welche die Statt unverhalten muss

⁴² SuStBA 2° Cod. Aug. 101. f. 422.

⁴³ SuStBA 2° Cod. Aug. 101. f. 422. 22. May 1686.

⁴⁴ SuStBA 2° Cod. Aug. 101. f. 421v. in dem Monat Marty 1685.

⁴⁵ SuSBtA 2° Cod. Aug. 101. f. 422. 7. April 1685.

⁴⁶ SuSBtA 2° Cod. Aug. 101. f. 419. 26. September 1683. SuStBA 2° Cod Aug. 130. f. 391. 26. September 1683.

⁴⁷ SuSBtA 2° Cod. Aug. 101. f. 422. 2. September 1685.

26-án tartott ünnepségeket is feljegyezte.⁴⁸ A francia hadsereg offenzívájáról, Mainz ostromáról szóló hírek közepette is megörökítette Badeni Lajos 1689 nyarán és kora őszén elért győzelmeit, így Vidin majd Nissa elfoglalását.⁴⁹ A krónika is bizonyítja, hogy nagy feltűnést keltett, amikor az oszmán hadseregtől zsákmányolt lófarkas harci zászlók megérkeztek Augsburgba.⁵⁰ Belgrád elfoglalásának örömmünepségeit hamar követték a feljegyzésekben a francia hadsereg gyors előrenyomulásának véstes hírei.⁵¹

Egy augsburgi városi eseményeket 1687-ig megörökítő kéziratosa ismeretlen szerzője szintén gondosan feljegyezte a török felett aratott győzelmek ünneplését. Mindkét felekezet templomaiban Te Deum Laudamus szöveget Érsekújvár és Buda visszafoglalásakor s a nagyharsányi győzelem örömeire.⁵² Többször szerepelt a tengeren és szárazföldön elért kettős siker ünneplése, bár konkrét ostrom, csata említése nélkül.⁵³ Egy a városi közeletet, főként egyházi ünnepségeket 1577-től 1720-ig megörökítő krónika⁵⁴ névtelen szerzője órára pontosan számolt be arról, hogy a később a török elleni háború hadszínterein személyesen is jelen lévő prédikátor, Marcus d' Aviano (Carlo Domenico Cristofori, 1631–1699) 1681 augusztusában két alkalommal is nyilvánosan prédikált olaszul: augusztus 23-án délelőtt 10 és 11 között, majd augusztus 24-én délután 4 és 5 óra között. Az ismeretlen szerző Aviano portréjával közzétett röplapot is mellékelte kéziratába.⁵⁵ A komplex képet nyújtó krónikaszerző is feljegyezte, hogy több ezer ember előtt prédikált, a szerző szerint „szentként tisztelt” Aviano 1680. november 16-án és 1684. május 4-én.⁵⁶ A korszak nagy hatású jezsuita szónoka, Balthasar Knellinger (1634–1696) pedig, aki 1665-től a müncheni Szent Mihály jezsuita kollégiumban teljesített szolgálatot, 1685 és 1688 között Augsburgban tartott aktuális katonai és politikai változásokra is reflektáló prédikációkat. I. József magyar királyá koronázását és Eger visszafoglalását dicsőítő prédikációja⁵⁷ nyomtatott formában a jezsuita kollégium könyvtárába is bekerült.⁵⁸

⁴⁸ SuSBtA 2° Cod. Aug. 101. f. 431. 26. September 1688.

⁴⁹ SuSBtA 2° Cod. Aug. 101. f. 435. 9. September 1689. 20. Oct. 1689. f. 435.v. 4 Ocotb. 1689.

⁵⁰ SuSBtA 2° Cod. Aug. 101. f. 435. v. 4. October 1689.

⁵¹ SuStBA 2° Cod. Aug. 130. f. 406-407.

⁵² SuStBA 2 Cod. Aug., 55. Chronica was sich bis der Statt Augspurg und beyher und begeben hat die volgt. f. 144. f. 146. f. 149.

⁵³ SuStBA Cod. 55. f. 149. 24. Augusti 1687. SuStBA 2. Cod. 130. f. 404. 24. Aug 1687. SuStBA. 4 Cod S. 19 Andreas Guttermann f. 190. 24. Aug. 1687. SuStBA Chronica 101. f. 429. 31. Aug 1687.

⁵⁴ SuStBA 2° Cod. Aug. 127.

⁵⁵ SuStBA 2° Cod. Aug. 127. f. 256. 23. Aug. 1681. „*Rechte eigentliche Abbildung des Pater Marcus Aviano*”

⁵⁶ SuStBA 2° Cod. Aug. 101. f. 416. f. 419.

⁵⁷ Lőkös Péter: Ponam Thronum eius sicut dies coeli. Egy 17. századi német prédikáció I. József magyar királyá koronázásáról és Eger 1687. évi visszafoglalásáról. In: *Magyar Könyvszemle* 3 (2013), 336–356.

⁵⁸ SuStBA 4 Th Pr. 70. Collegy Societis Jesu Augustae 1687. Predigten Zu Zeit dess Türken-Kriegs Von Anno 1683. In welchen das Christen-Volk Zur Buss und Andacht Dann auch Zu Lob- und Dank-Sprechung Auffgemahnet worden von P. Balthasare Knellinger der Gesellschaft Jesu Priestern und Thum-Predigern in Augspurg. München 1687.

A 17. századi Augsburg identitásához és imázsához szorosan hozzátartozott a katolikus és az evangélikus felekezetek békés egymás mellett élése. Az 1534-től protestánsná vált Augsburg számára meghatározó a lutheránus városok hitének 1530-as kinyilvánítása és az 1555. évi vallásbéke kimondása.⁵⁹ Augsburg világi és egyházi intézményei évről évre ünnepelték az evangélikus évfordulókat: Luther 1517. október 31-i fellépését, az Augsburgi Confessio és az augsburgi vallásbéke birodalmi jelentőségét.⁶⁰ A vesztfáliai békekötésre emlékezve 1650-től 1789-ig minden évben kiadtak egy-egy verses allegóriát.⁶¹ A 17. század végi krónikaírók is évente feljegyezték az evangélikus iskolák békét ünneplő augusztus 8-i megemlékezéseit.⁶²

A 16–17. században európai élvonalba tartozó augsburgi nyomdászat a török elleni háború híreinek közzétételében és terjesztésében is meghatározó szerepet játszott, az 1568 és 1618 között nagy hatású kéziratos Fugger-Zeitungen mellett a nyomtatott hírközlés révén is.⁶³ A metszetes röplapok mintegy 30%-át Augsburgban adták ki.⁶⁴ 1698-ban kilenc könyvnyomda számára huszonhárom metsző és hat illusztrátor biztosította a képanyagot.⁶⁵ A rugalmas városi cenzúra⁶⁶ miatt Augsburg a harmincéves háború alatt, majd a vesztfáliai békekötés után is kiemelkedően fontos propagandaközpontnak számított.⁶⁷ Az itáliai területek, főként Velence felé⁶⁸ kiépített információs háló a Szent Liga tengeri győzelmei idején hatékonyan működött.

⁵⁹ Winfried SCHULZE: Augsburg 1555–1648. Eine Stadt im Heiligen Römischen Reich. In: *Geschichte der Stadt Augsburg. 2000. Jahre von der Römer Zeit bis zur Gegenwart*. (Hg.): Gunther GOTTLIEB. Stuttgart 1985, 514–519. Bernd ROECK: Das Augsburgische Konfessionsproblem als Herausforderung und seine Lösung. In: *Das Friedensfest. Augsburg und die Entwicklung einer neuzeitlichen Toleranz-, Friedens- und Festkultur*. (Hg.): Johannes BURKHARDT/Stephanie HABERER. Berlin 2000, 61–70.

⁶⁰ Stefan W. RÖMMELT: Mediale Kämpfe um den Frieden. Die Jubiläen des Augsburgischen Religionsfriedens von 1655 und 1755. In: *Der Augsburgische Religionsfriede 1555. Ein Epochenereignis und seine regionale Verankerung*. (Hg.): Wolfgang WÜST. Augsburg 2005, 341–387.

⁶¹ Winfried SCHULZE: Augsburg und die Entstehung der Toleranz. In: Burkhardt/Haberer, 43–60., Etienne FRANCOIS: *Die unsichtbare Grenze. Protestanten und Katholiken in Augsburg 1648–1806*. Sigmaringen 1991, 153–167. Horst JESSE: *Friedensgemälde 1650–1789. Zum Hohen Friedensfest am 8. August in Augsburg*. Pfaffenhofen a.d. Ulm 1981, Tschopp, 39–41.

⁶² SuStBA 2° Cod. Aug. 101. f. 418. f. 431. f. 439. f. 443. f. 447.

⁶³ Helmut GIER: Buchdruck und Verlagswesen in Augsburg vom Dreissigjährigen Krieg bis zum Ende der Reichsstadt. In: *Augsburger Buchdruck und Verlagswesen. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*. (Hg.): Helmut GIER/Johannes JANOTA. Wiesbaden 1997, 479–516. itt. 491., Tschopp, 31.

⁶⁴ Michael SCHILLING: Die Augsburgische Einblattedruck. In: Gier/Janota, 381–404.

⁶⁵ Gier, 483., 492.

⁶⁶ Wolfgang WÜST: Censur und Censurkollegien im frühmodernen Konfessionsstaat. In: Gier/Janota, 569–586. Volker BÜCHLER: Die Zensur im frühneuzeitlichen Augsburg 1515–1806. In: *Zeitschrift des Historischen Vereins für Schwaben* 84 (1991), 69–128., 121–126.

⁶⁷ Gier, 492.

⁶⁸ Bernd ROECK: Kulturelle Beziehungen zwischen Augsburg und Venedig in der Frühen Neuzeit. In: *Augsburg in der Frühen Neuzeit. Beiträge zu einem Forschungsprogramm*. (Hg.): Jochen BRÜNING/Friedrich NIEWÖHNER. Berlin 1995, 421–434.

Az 1680-as években az 1667-től 1701-ig aktív Jakob Koppmayer (1640–1701) kiadványai számítottak piacvezetőnek. Koppmayer 1674-től hetilapot is közzétett,⁶⁹ melyet a regensburgi birodalmi gyűlés követői is olvastak.⁷⁰ Az újság az 1680-as években a konkurens katolikus hetilap miatt hektikusan működött,⁷¹ I. Lipót augsburgi jelenléte oldotta meg a problémát.⁷²

Koppmayer 1683-tól 1699-ig kiugróan sok, mintegy negyven rölapot tett közzé aktuális hadi és politikai változásokról nívós metszetekkel és érdemi ismeretekkel,⁷³ a gyors hetilaphíreket is bekapcsolva.⁷⁴ Huszonöt rölapja tudósított a magyarországi ostromokról, csatákról, csak Buda helyzetéről négyféle igényes képpel. A francia hadjáratról is adott ki rölapot, mint 1689-ben a pfalzi választófejedelem heidelbergi rezidenciája elleni támadásról.⁷⁵ Angol vonatkozású rölapja 1685-ben Montmouth herceg kivégzéséről,⁷⁶ 1692 nyarán az angol–holland flotta franciákkal Barfleur mellett vívott tengeri csatájáról tudósított.⁷⁷ Koppmayer képes beszámolót adott ki az 1685-ös győzelmek (Érsekújvár bevétele, táti csata és az eszéki híd elleni támadás) tiszteletére Augsburg által tartott, különleges tűzijátékról.

Jakob Koppmayer rölapjai a Német-római Birodalom politikai erőviszonyait, a császár és a választófejedelmek, birodalmi rendek együttműködését is sokrétűen reprezentálták.⁷⁸ 1683-ban Koppmayer kalendáriumlapként is kiadta Melchior Haffner metszetét, melyen fiktív térben I. Lipót császár baldachinos trónuson ülve fogadja a török feletti győzelem hadizsákmányait.⁷⁹ A trón körül páncélba öltözve állnak a kahlenbergi csata hadvezérei, Lotharingiai Károly, III. János György szász és II. Miksa

⁶⁹ Josef MANCAL: Zu Augsburger Zeitungen von Ende des 17. bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts: Abendzeitung, Postzeitung und Intelligenz Zettel In: Gier/Janota, 683–733., különösen: 693–697.

⁷⁰ Susanne FRIEDRICH: *Drehscheibe Regensburg. Das Informations- und Kommunikationssystem des Immerwährenden Reichstags um 1700*. Berlin: Akademie Verlag 2007, 220., 451.

⁷¹ Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv RHR Impressorien 38.

⁷² Schumann, 219., 451., Mancal, 693–697.

⁷³ Paas (2013), 79–100.

⁷⁴ Schumann, 57.

⁷⁵ *Das Ehemalig Pracht-gezierte, Nunmehr Elendig-ruinirte Churfürstliche Residentz-Schloss Heidelberg..* Augsburg 1689.

⁷⁶ Eigentliche Vorstellung, Dess unglücklich Cron-süchtigen Herzogs von Montmotuth, Darinnen sein Herkommen und die ... vollzogenen Execution, vor Augen gelegt wird Paas, (2013), 87., 24.

⁷⁷ Gründlicher und von verschiedenen Orten diss dahero eingelauffener, warhafftiger Bericht wie es mit dem grossen See-Treffen in dem Canal, unfern der Insul Wicht vom 29. May, biss den 2 Junij zwischen denen Englisch und Holländischen Vereinigten eines und der Französischen Flotten andern Theils abgelauffen, und welcher gestalten dise Letztere auf das Haupt geschlagen worden. Paas (2013), 91., 42. Paas, (2014), 217. P-3701

⁷⁸ Stetsgrünender und nimmermehr verwelckender Helden-Baum. Der Ruhm- und Preiss-würdigsten Helden diser Zeit... So geschehen den 12. September dess 1683. Jahrs. Paas (2013), 85., 14. P-3363

⁷⁹ Allmanach auff das Jahr nach der Geburt Unseres C. H. U. Seeligmachers Jesu Christi 1689. Paas (2014), 160. P-3639.

Emánuel bajor választófejedelem, s III. János lengyel király, s Bécs védelmét irányító Rüdiger Stahremberg. A nürnbergi Johann Christoph Wagnernél készült naptárrész két oldalán a Bécszet ért török pusztítás, a védelem s a győzelmi ünnepség látható.

Koppmayer a bajor választófejedelem sikereit is szisztematikusan megjelenítette, főként a császár lányával kötött házasságát követően, mint az 1685. július 15-i bécsi bevonulásról kiadott röplapon.⁸⁰ Az 1689. évre nyomtatott naptárlapja II. Miksa Emánuel dicsőítette Belgrád bevételekor, felidézve Bécsnél, Érsekújvár és Buda bevételénél s a nagyharsányi csatában játszott szerepét.⁸¹ Az almanach royal középpontjában a Magyar Királyságra sokszor használt allegória, a Perseus megszabadítja a leláncolt Andromédát történet áll.

Koppmayer röplapjai sokoldalú Magyarország-képet kínáltak, a várak és városok középkori politikai jelentőségét és a török elleni háborúban játszott szerepét is bemutatva. I. József pozsonyi koronázására kiadott röplapja⁸² egyaránt megjelentette Buda visszafoglalása után a Habsburg-dinasztia és a Magyar Királyság előtt álló lehetőségeket.⁸³

Az Anthoni Ernst Burckhard von Birkenstein (1686–1744) hadmérnök ezredes által szerkesztett „A trónörökös mértankönyve” című kötetet,⁸⁴ melyhez Justus van Nypoort száztiz magyar vár és város kisméretű rézkarc-rézmetszetét készítette el,⁸⁵ Jacob Koppmayer 1689-től 1700-ig ötször tette közzé,⁸⁶ bár a könyv eredetileg Bécsben a szerző kiadásában és Johann van Ghelen (1645–1721) nyomdájában

⁸⁰ Kurtzer und genauer Bericht dess prächtigen Einzugs und herrlichen Beylagers Ihro Chur-Fürstl. Duchl. Maximilian Emanuel auss Bayern... den 15. July 1685. Paas (2013), 87., 25. Paas (2012), 208. P-3466.

⁸¹ Paas (2014), 160. P-3619

⁸² Paas, (2013), 89., 38. „Kurtz-verfasster Bericht und eigentliche Abbildung von der Crönung dess Kayserl. Erb-Prinzens zu König in Ungarn so den 9. Decemb. An. 1687. in Pressburg vorgegangen.” Paas, (2014), 129. P-3607.

⁸³ GALAVICS Géza: Németszföldi barokk festők és grafikusok a 17. századi Közép-Európában. In: *Barokk művészet Közép-Európában. Utak és találkozások*. Budapest: Szépművészeti Múzeum 1993, 30. TILCSIK György: Újabb források I. József magyar királlyá koronázásáról. In: *Levéltári Szemle* (1987) 70–83. G. ETÉNYI Nóra: A császári udvar nyilvánosságpolitikája I. József magyar királlyá koronázásakor. In: *Történelmi Szemle* 4 (2012) 543–576. GYULAI Éva: Gyermekkirály a Magyar Királyság trónján – I. József koronázásának ikonográfiai reprezentációja. In: *Történelem és Muzéológia: Internetes folyóirat Miskolcon*, 2 (2015) 18–46.

⁸⁴ Anthoni Ernst BURCKHARD VON BIRKENSTEIN: *Erz-Herzogliche Handgriffe dess Zirckels und Linials, Oder Ausserwehlter Anfang zu denen Mathematischen Wissenschaften...* Wien 1686.

⁸⁵ RÓZSA György: *A trónörökös mértankönyve – Justus Nypoort metszet-sorozata* Budapest: Balassi 2001. Galavics, 36.

⁸⁶ *Erz-Herzogliche Handgriffe Dess Zirckels und Linials Oder Ausserwählter Anfang zu denen Mathematischen Wissenschaften. Augspurg*, Gedruckt und verlegt durch: Jacob KOPPMAYER. Anno MDCLXXXIX.

látott napvilágot 1686-ban és 1687-ben. Koppmayer rendszeresen adott ki nagyívű összegzéseket a Magyar Királyság⁸⁷ és az Oszmán Birodalom aktuális állapotáról.⁸⁸

Az uralkodó augsburgi jelenléte, majd 1690 januárjában a római királlyá választás és koronázás remek lehetőséget adott a Koppmayer kiadónak a Habsburg dinasztikus és császári reprezentációnak, valamint Augsburg nyomtatott politikai kommunikációjának aktív szolgálatára.

I. Lipót 1689. augusztus 31-i augsburgi bevonulásáról Koppmayer két változatban is tett közzé röplapot. A metszet mindkét variáción egyezik, a császár, a császárné és József trónörökös derékportréiból, Augsburg védelmi rendszerét, a városházát és fontos templomokat kiemelő látképéből és a hosszan kígyózó bevonulási menetből áll össze a kompozíció,⁸⁹ melyet Johann Weidner rajzolt és Johann Franck metszett. A feliratok megnevezték a menetben a császári udvar több prominens tagját, de úgy tűnik, hogy nem elég precízen, mert az eredetileg 65 pontos magyarázattal közzétett változat után készült egy 48 számozott feliratot kínáló változat is, mely kiemelte, hogy az a Pappenheim grófja, az örökös birodalmi marsall által ellenőrzött változat.⁹⁰

Pappenheim birodalmi kancellártól származó információkkal Antonio Nepperschmidt nyomtatásában és Daniel Steudner metszetével is készült a bevonulásról képes összefoglaló. A képen a dinasztia reprezentációja dominál, bár itt nem szerepel arckép, de városlátkép sem, csak a többségében hatlovas hintók és a nagy létszámú lovasság látványos menete. A 25 tételes magyarázat precízen megnevezte a menetben vonuló udvari elitet.⁹¹ Koppmayer még egy többoldalas beszámolót is közzétett a bevonulásról a város nevezetes helyszíneiről, így az augsburgi dómról több metszetet is beillesztve.⁹² Koppmayer sokmetszetes kiadványait a regensburgi birodalmi gyűlésen részt vevő nürnbergi követ, dr. Georg Richter is mellékelte jelentéséhez.⁹³

⁸⁷J. Christoph WAGNER: *Delineatio Provinciarum Pannoniae, Et Imperii Turcici in Oriente. Eine Grundrichtige Beschreibung dess ganzen Anfangs, sonderlich aber dess Hochlöblichen Königreichs Ungarn...*, Augsburg 1684.

⁸⁸Ohnmacht der Türkischen Monarchie.

⁸⁹Kayserlicher Einzug in Augspurg, Den 31. Augusti 1689. Augspurg, Gedruckt und zu finden bey Jakob Koppmayer. Stadt- und Buchdrucker." Paas (2013), 91. 41.sz. Paas (2014), 180. P-3658.

⁹⁰Kayserlicher Einzug in Augspurg, Den 31. Augusti 1689. Augspurg, Gedruckt und zu finden bey Jakob Koppmayer. Stadt- und Buchdrucker." Paas (2013), 91. 41.sz Paas, (2014), 179. P-3659.

⁹¹Kurze Relation über Dero Röm. Kayser. Maj. Maj. Leopoldi und Eleonorae Magdalenaes Theresiae, wie auch ihrer Königl. Maj. zu Hungarn Josephi Erz Herzogen zu Oesterreich Einzug zu dem in dess Heil. Reichs-Stadt Augpurg ausgeschriebenen Collegial-Tag, so geschehen den 21/31. Aug. Anno 1689. Paas (2014), 180. P-3660

⁹²Kurze Beschreibung Dess Kayser: und Königl. Einzugs, In dess Heiligen Römischen Reichs Stadt Augspurg, Mittwoch den 31. Augusti 1689. Revidirt in der Hochgräfl. Reichs-Erb-Marschall Pappenheim Canzlei alda.

⁹³Staatsarchiv Nürnberg, Reichsstadt Nürnberg Reichstagsakten 324 Berichtet Dr. Georg Richter aus Regensburg 1690. Jan–July f. 61-68.

A császári pár és a trónörökös bevonulását még azok az augsburgi krónikáírók is feljegyezték, akik kevésbé hangsúlyozták az esemény politikai jelentőségét.⁹⁴ A komplex képet nyújtó szerző viszont nemcsak az uralkodói család bevonulását ismertette, hanem a választófejedelmek október-novemberi megérkezését is, kiemelve, hogy a pfalzi választófejedelem október 10-i nyilvános bevonulása mellett a trieri, a kölni, a bajor, a szász és a brandenburgi választó csendesesen érkezett meg a városba.⁹⁵ Andreas Guttermann krónikája a mainzi érsek október 5-i és a pfalzi választófejedelem október 18-i megérkezését is napra pontosan rögzítette.⁹⁶ A krónikaszerzők a városvezetés szerepét kidomborítva ismertették az uralkodói család bevonulását, amint a két Koppmayer-röplapon is szerepelt. Mind a metszet, mind a komplex krónika kiemelte, hogy a városvezetés nevében az uralkodót Leonhard Weiss (1626–1701) polgármester köszöntötte. A kompetens értesülésekkel rendelkező krónikaszerző a város által a császári családnak és a választófejedelmeknek adott ajándékokat is felsorolta.⁹⁷

Az augsburgi koronázási ceremóniákról reprezentatív köteteket is közzétett Koppmayer.⁹⁸ A „Krönungsdarium” Eleonóra császárné koronázását,⁹⁹ I. József augsburgi megválasztását és koronázását külön-külön kiváló minőségű metszetekkel illusztrálta.¹⁰⁰ Tobias Ulrich (1645–1724) és Johann Wolfgang Ulrich (1647–1726) I. Józsefet köszöntő barokk költeményét folio formátumban adta ki.¹⁰¹ Az evangélikus teológus, Georg Philipp Ris (1626–1690) négyoldalas latin köszöntője is Koppmayer betűkészletével jelent meg.¹⁰²

A koronázást a városvezetés által rendelt képes beszámoló mutatta be kellő sokoldalúsággal. A koronázási ünnepségek költségeit összegző iratok között maradt fent egy röplapméretű metszet, mely rövid magyarázattal, nem pedig részletes beszámolóval segíti az egy nagy s öt kisebb kép értelmezését.¹⁰³ A központba állított kép a Szent Ulrich és

⁹⁴ SuStBA 2° Cod. Aug. 127. f. 272. Anno 1689 den 31. Andreas Guttermann SuSBA 4° Cod.S. 19. f. 192.

⁹⁵ SuStBA 2° Cod. 101. 435 v. 10. October 1689.

⁹⁶ SuStBA 4° Cod. S. 19. f. 192.

⁹⁷ SuStBA 2° Cod 101. f. 433. f. 434.

⁹⁸ Schumann, 219. 451.

⁹⁹ Die von Himmel geschickte und mit Segen geschmuckte Römischen Reichs-Crone Eleonorae Magdalanae Theresiae Ihro Röm. Kayserl. Majestaet Leopoldi dess Grossen Aller-Durchl. Kayserlichen Gemahlin. Welche deroselben in Augsburg den 19. Jan. 1690. mit Solennitäten unter allgemeinen Frolocken aufgestzet worden.

¹⁰⁰ Schumann, 193–198.

¹⁰¹ Das Uber die Röm. Königl. Krönung Jauchzende Europa, Als der Arred. und Grossmaechtigste Fürst und Herr/ Herr Josephus... den 24. Januar dess 1690. Jahrs in Augspurg einheilig erwählet und den 26. Jan mit Königl. Solennitäten gekrönert wurde...

¹⁰² Gratulatio, Cum Serenissimus Ac Potentissimus Rex Hungariaem Archi-Dux Austriae, Josephus...

¹⁰³ Stadtarchiv Augsburg 0088 StpflGeh RatRat Ceremonialia 7. f. 567. „Wahrer Eigntlicher Abriss und Vorstellung der Remischer Königlich Krenung Josephi des Ersten auch König zu Ungarn Königl Mayest. Welche In dess H. R. Reichs Statt Augspurg den 24. Jenner diss lauffenden 1690 Jahr in St Ulrich und St. Affra Gottes Hauss durch die H. Hn Churfürst zu einem Römischen König eligiert und Erwöhlet,

Afra-templomban zajló szakrális ceremóniát mutatta be, hitelesen visszaadva a gótikus templom elegáns belső terét, bár az egyik legkorábbi német reneszánsz alkotásnak tartott oltárt kevésbé azonosíthatóan ábrázolva. A templombelsőt alkalmilag díszítő, falikárpitszerűen bemutatott szakrális jeleneteket sem egyértelműsíti felirat. A város egyik legrégebbi épületét a 304-ben mártírrá vált Afra mellett a várost a kalandozó magyarokkal szemben védelmező Ulrich püspök (923–973) tiszteletére szentelték. A Lech-mezei csata története a kora újkorban is hangsúlyosan jelen volt Augsburgban, Clemens Jäger 1544-es illuminált céhkrónikája és Marcus Welser (1558–1614) augsburgi krónikája mellett elsősorban a takács céh egykori épületén, a Weberhaus homlokzatán jelent meg nyilvános térben a 16. század közepétől,¹⁰⁴ ahol azonban a Magyar Királyság török elleni küzdelmének emlékezete is hangsúlyos II. Lajos portréjával.¹⁰⁵ A Buda 1686-os visszafoglalására kiadott augsburgi emblémáskötet már nem a 955-ös konfliktust elevenítette fel, hanem Augsburg török elleni segélynyújtásaként jelent meg a takács céh fiktív identitástudatát kifejező címer, mely a Lech-mezei csatában való küzdelmet képviselte.¹⁰⁶

A városi levéltárban fennmaradt metszet a császár és a római király személye mellett jól azonosíthatóan ismertette a választófejedelmek szerepét a koronázási ceremóniában. A kölni, trieri és kiemelten a mainzi érsek közvetlen szakrális ceremóniális funkciója mellett a magyarázat jelezte a világi választófejedelmek elhelyezkedését a templombelsőben. A megszokottól eltérő helyszín indokolthatja a részletező képes

1. kép: I. József 1690-es augsburgi koronázása.
A Stadtarchiv Augsburg tulajdona.

auch darauff hie den 26 dito, wie hierobern aussfühlich zu sehen In der Hohen Domb Stüffts Kirchen alda mit behörigen Ceremonien und Solenitet gekrönnet ist worden." 1. kép.

¹⁰⁴ PAPP Júlia: A Lech-mezei csata (955) ábrázolása az augsburgi Weberhaus homlokzatán. In: *Művészettörténeti Értesítő* 72 (2022), 219–237. SuStBA Cod. Aug. 90.

¹⁰⁵ PAPP Júlia: II. Lajos portréja az augsburgi Weberhausban. In: *Ars Hungarica* 49 (2023), 251–272.

¹⁰⁶ In memoriam gloriosae victoriae Hungaricae a Germanorum fortissimo exercitu auspiciis Leopoldi Imp. invictiss A. C. MDCLXXXVI. Augsburg 1686. Papp (2022), 225–226. GYULAI Éva: Suaevorum Bellica Virtus. Emblémák Buda visszafoglalásáról. Adalékok a sváb/bajor-magyar kapcsolatok történetéhez. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából* 33 2007, 189–222.

beszámolót.¹⁰⁷ A koronázás leírása csak néhány krónikába került be, így a város épületeiről több metszetet tartalmazó krónika szerzője összegezte a ceremóniát, a Szent Ulrich és Afra-templomról két metszetet beillesztve.¹⁰⁸

Az augsburgi metszet kisebb képei a világi választófejedelmek rituális feladatait örökítették meg a koronázási lakoma előkészületeinél. A lakoma a birodalom s a birodalmi főhivatalok együttműködését szimbolizálta, a császár hatalmát elismerve. Frankfurt am Mainban a császár és a választófejedelmek a városháza ablakából követték figyelemmel e világi ceremóniát.¹⁰⁹ Az augsburgi képes beszámoló öt kisebb metszete közül az első egy kétfejű sassal ékesített kapunál a vörös- és fehérbort lövellő kutat és a kenyérsztást örökítette meg. A második metszeten az ökörsütés jelene látható, melyen a felirat szerint – amit a viselet is megerősít – a bajor választófejedele maga, nem pedig a szokásoknak megfelelően a képviselője főétekfogóként viszi az első hússzeletet a koronázott uralkodó asztalára. A harmadik metszeten a szász választófejedele, a főmarsall képviselője, a tér közepén felhalmozott zabrakásból merít a 12 márka súlyú ezüstkorsójával, majd szintén a lakoma termébe viszi, jelezve a császári istállók ellátását, míg a téren maradt zabot ingyen szétosztották. A negyedik metszeten a pfalzi választófejedele, az örökös főkinstartó képviselője szórt pénzt a népnek. Az utolsó kis képen a brandenburgi választófejedelmet, a főkamarást helyettesítő kamarás a mosdótalat, kannát és kéztörölőt vette el, majd vitte fel a császár asztalához. A birodalmi főpohárnok főhivatalát viselő cseh királyt képviselő kamarás szerepe nem jelent meg. A főhivatal állandósuló helyettesítőjét, mint a főmarsallt helyettesítő marsallt, Pappenheim grófját sem nevezte meg a metszet felirata, holott a császári bevonulási menetről készült metszeten is kiemelten szerepelt. A frankfurti koronázások alkalmával más sorrendben ábrázolták a feladatokat, előbb a főmarsall merített a zabrakásból, majd a főkamarás adta ezüsttálban a vizet és a törülközőt, ezután a főétekfogó az első szelet ökörhúst adta, a főpohárnok pedig a kétfejű sasos szökőkútból vitte a bort, míg a főkinstartó lóról pénzt szórt az ünneplőknek.¹¹⁰ Andreas Guttemann krónikája is az augsburgi metszethez hasonlóan örökítette meg a külső, szélesebb tömeg számára hozzáférhető helyszíneken, így a városháza előtt

¹⁰⁷ Wittelsbach Károly Albert 1742. február 12-i koronázásáról szintén részletgazdag képes tudósítás készült. Heinz SCHILLING: *Höfe und Allianzen. Deutschland 1648–1763*. Berlin: Siedler Verlag 1989, 290–292.

¹⁰⁸ SuStBA 2° Cod Aug. 130. f. 413–414.

¹⁰⁹ Patricia STAHL: „Ein wahrhaftig Schauspiel und und fürtrefflich Mahl” Die kaiserlichen Krönungsbankette im Frankfurter Römer. In: *Die Kaisermacher. Frankfurt am Main und die Goldene Bulle, 1356–1806. Aufsätze-* (Hg.): Evelyn BROCKHOFF/Matthäus MICHAEL. Frankfurt am Main 2006, 282–283., VAJNÁGI Márta: Koronázás a Német-római Birodalomban és Magyarországon a kora újkorban In: *Világtörténet 2* (2014) 267–293., itt: 284–285., VAJNÁGI Márta: A Német Nemzet Szent Római Birodalma. In: *A kora újkor története* (Szerk.): POÓR János Budapest: Osiris 2009, 167–190. Itt: 174–175.

¹¹⁰ Vajnági, (2009), 175., 179. Vajnági (2014), 284-287.

a választófejedelmek szerepét.¹¹¹ Az augsburgi metszeten II. Miksa Emánuel kiemelt szerepeltetése nemcsak a Habsburg-dinasztiával való családi kapcsolatait jelzi (mint a pfalzi választófejedelem előrébb sorolása), hanem azt is, hogy 1688 és 1697 között a török- és franciaellenes kétfrontos háború idején a bajor választófejedelem nagy renoméval rendelkezett a délnémet területeken.

Az augsburgi krónikák azt bizonyítják, hogy a városi polgárok sok érdemi információhoz juthattak hozzá Augsburg tradicionálisan a nyilvánosságot szolgáló terein, egyházi és világi középületei mellett, de csak külső megfigyelőként látták a császár és a választófejedelmek birodalmi léptékű politikai erőviszonyait megjelenítő ceremóniát. A nagy nyomdacentrumban érdemi információkhoz juthatott hozzá egy városi polgár is, bár a kortárs kéziratok krónikákból az tűnik ki, hogy a jól tájékozott szerzők is csak ritkán mellékeltek nyomtatott beszámolókat a politikai eseményekről, inkább a megfigyelő státusukat képviselték.

I. Lipót 1658-as császárrá választását jóval nagyobb, sokrétűbb nyomtatott diskurzus övezte (csak röpiratból 120-féle) az előkészítés és az utólagos ünneplés során, mint I. József 1690-es koronázását.¹¹² 1690-ben is a három évtizede uralkodó I. Lipót császár személye került a középpontba, nem pedig a trónörökösé, miközben József magyar királlyá koronázásánál éppen a leendő uralkodó fiatal kora adott lehetőséget egy új korszak megjelenítésére, jelképezve, hogy már nem a török elleni háború, hanem az országegyesítés utáni modernizáció a feladat,¹¹³ amikor a dinasztia és a magyar rendek viszonyában sem a konfliktusok dominálnak.¹¹⁴ József pozsonyi koronázásáról jóval több képes beszámoló jelent meg a Német-római Birodalom nagy nyomdacentrumaiban (Nürnberg, Augsburg, Frankfurt am Main, Ulm) és Esterházy Pál nádor megrendelésére,¹¹⁵ mint az 1690-es augsburgi koronázás több műfajú képes összegzése. Míg az Oszmán Birodalom elleni küzdelemben Buda visszafoglalása és a nagyharsányi csata az erőviszonyok mélyreható megváltozását jelentette, az 1690-es nagy török ellentámadás mellett is, addig a pfalzi háború Franciaországgal szemben egy hosszú katonai konfliktus terheit vetítette előre.

¹¹¹ SuStBA 4° Cod. S. 19. f. 195.

¹¹² Schumann, 67–103., 198.

¹¹³ KALMÁR János: I. Lipót magyarországi valláspolitikája és a Kollonich-féle Einrichtungswerk. In: *Mindennapi választások. Tanulmányok Péter Katalin 70. születésnapjára.* (Szerk.): ERDÉLYI Gabriella/TUSOR Péter. Budapest: MTA Történettudományi Intézet 2007, 507–518., KALMÁR János: A Kollonich-féle Einrichtungswerk és a XVIII. századi bánsági berendezkedés. In: *Századok* 5–6 (1991), 489–499., KALMÁR János: Az „Einrichtungswerk” fogadtatása a bécsi udvari főbiztosságnál. In: *Tanulmányok a török hódoltság és a felszabadító háborúk történetéből.* (Szerk.): SZITA László. Pécs: Baranya Megyei Levéltár 1993, 105–116. János KALMÁR/János J. VARGA: *Einrichtungswerk des Königreichs Ungarn (1688–1690).* Stuttgart: Franz Steiner Verlag 2010.

¹¹⁴ R. VÁRKONYI Ágnes: 1687 és az érdekegyeztetés stratégiái. In: *Végtár és társadalom a visszafoglaló háborúk korában (1686–1699).* (Szerk.): BODÓ Sándor/SZABÓ Jolán. Studia Agriensia 9 (1989) 7–23.

¹¹⁵ Galavics, 30., Tilcsik, 70–83., G. Etényi, 543–576., Gyulai (2015), 18–46.

CONTEMPORARY HANDWRITTEN CHRONICLES AND PRINTED PAMPHLETS ABOUT LEOPOLD I'S 1689 VISIT TO AUGSBURG AND THE CORONATION OF JOSEPH I AS KING OF ROME.

In a militarily and politically tense situation—during the multi-front wars fought against the Ottoman Empire (1683–1699) and France (1688–1697)—the election and coronation of Joseph I as King of the Romans took place in Augsburg, as did the coronation of his mother, Eleonora Magdalena of Neuburg, Emperor Leopold I's third wife, as empress. Augsburg played an active role in providing the venues for the special occasion, the coronation ceremony, and in the wide-ranging printed communication surrounding this significant imperial event. Alongside Jakob Koppmayer's engraved prints, an illustrated report offered a multifaceted representation of the electors' roles.

In most contemporary Augsburg manuscript chronicles, the anonymous authors summarized Emperor Leopold's personal presence—from his entry on 31 August 1689 to his departure on 3 February 1690—as a source of numerous advantages for the imperial city. Yet the manuscripts gave more detailed attention to news from the Turkish War, the dispatch of relief troops, and the celebration of victories, information about which the city's citizens could obtain in Augsburg's public spaces. Fewer engraved accounts were published of the 1690 Augsburg coronation as King of the Romans than of Joseph I's 1687 coronation as King of Hungary; in the case of the Kingdom of Hungary, the heir to the throne—his person and age—played a more prominent role in symbolic political communication.